

**Ярослава
ЛЮДКЕВИЧ-СІТКО**

**ДЖЕРЕЛЬЦЕ
Оповідання
ПРО ЧУДО В БИЛИЧАХ**

Оповідання Ярослави Людкевич про чудо в Биличах – це художній твір, написаний на основі подій, які реально відбулися кілька десятиріч тому. Дійові особи бувальщини – не вигадані. І військовик Семен, який під час однієї з військових акцій з придушення національного спротиву більшовицькій окупації зруйнував каплицю біля чудотворного джерела неподалік с. Биличі Старосамбірського району Львівської області, і його син Микола, який був незрячим від народження й прозрів, коли батько на заклики в снах привіз його до цього джерела, і о. Микола, що розвинув у хлопця любов до Бога, замінивши йому діда, – усі вони були реальними особами.

Випадок чудесного видужання, який тут описаний – не єдиний, що трапився у зв'язку з лісовим джерелом в Биличах. Тут відчув силу в тілі довголітній паралітик з Дроздовичів, видужала з важкої внутрішньої недуги дитина зі Стебника, прозрів на зворотньому шляху від каплиці додому сліпороджений з Нижніх Гаїв, – і це лише кілька випадків надзвичайних оздоровлень, що трапилися тут впродовж останніх 10-15 років. Детальніше про них та інші випадки, як також про історію побудови капличок на чудотворному джерелі в Биличах, багаторазових їх руйнувань більшовицькою владою та нових потаємних відбудов, повинна розповісти книжка-збірник, що готується у Самбірсько-Дрогобицькій єпархії УГКЦ.

Зауважимо тут також, що с.Биличі славне й тим, що тут, біля каплички, в роки переслідування УГКЦ неодноразово відправляли Служби Божі підпільні греко-католицькі священики. А 5 червня 1988 року саме на цьому місці, вперше за комуністичних часів священиками УГКЦ було відкрито відправлено урочисту Службу Божу з нагоди 1000-ліття хрещення України. Про цю подію, як про важливий крок на шляху до повернення прав греко-католицькій церкві, повідомило тоді радіо “Свобода”. Це богослуження з благословення єп. Филимона Курчаби організував редемпторист о. Микола Куць та відправили разом з ним о.Іван Білик, о.Богдан Гірський, о.Михайло Волошин і о.Володимир Юрга.

Оповідання Ярослави Людкевич було опубліковане у часописі “Жива Вода” (ч.12, 2002 р.; чч. 1-3, 2001 р.). Тут друкується за рукописом, люб'язно наданим та опрацьованим її донькою, Ларисою Сіткою (м.Львів).

Що написати у коротенькому вступі про авторку цього невеличкого твору-бувальщини про одне з чудесних місць на карті нашої України, пов'язане із прославою Пречистої Діви Марії? Що Бог і Україна були її життєвим кредом, котре всотала ще з

молоком матері. Що дуже любила свій край, свою Батьківщину і за ту любов від юних літ і протягом всього свого життя переносила тяжкі випробування. Що була врешті такою щасливою – дочекалася ж бо своєї Держави. Щасливою, бо змогла принести рештки своїх життєвих сил ще й на вітвар відновлення гнаної десятиліттями Української Греко-Католицької Церкви. Але про все по порядку.

Ярослава Людкевич-Сітко народилася 18 листопада 1929 року у Варшаві в українській родині Теклі та Петра Людкевичів. Родині, котра свято берегла національні традиції, національний дух. Її батько, Петро Людкевич ще у недалекому тоді 1916-му, будучи 18-річним юнаком, записався добровольцем в Українські Січові Стрільці. Пройшов шлях аж до Києва, де був поранений. Після війни навчався у Віденській Торговій Академії – здобував фах фінансиста. Мати була учителькою. З раннього дитинства батьки навчали маленьку Ярославу любові до своєї такої прекрасної, хоч і віддаленої Батьківщини. Вірили, що настане день і вони всі разом повернуться щасливо на рідні землі, молили про це Господа.

Тим часом, за відмову перейти у римо-католицьку віру поляки звільнили з посади батька, головного економіста Варшавської залізниці східного напрямку. Родина, опинившись у матеріальній скруті, переїжджає до гірського містечка Закопаного, а ще через декілька років, у 1939 – у від'єднаний від Польщі та приєднаний до Великої України Львів.

Настали нові часи: нарешті вже жили на рідній землі. Ходили по ній, вдихали з повітрям всю красу чудового старовинного галицького міста, насолоджуючись всіма барвами львівських пейзажів, архітектури – цієї музики у камені. Тут, у Львові, Ярослава навчається у гімназії і одночасно в музичній школі. Мала щастя вчитися в таких видатних педагогів, як Олександра П'ясецька (фортепіано), та відомий композитор Василь Барвінський (теоретичні дисципліни). Любила музику, її тонка вразлива дитяча душа по-особливому відчувала ті мелодійні звуки, що несли серце кудись туди, аж до неба. А ще улюбленими були мови, світова література, історія. Українську літературу та історію України знала чудово.

Продовжила навчання у Львівському університеті – стала студенткою біологічного факультету.

Йшов голодний 1947-ий. Вже відгрімila віхола московсько-німецької війни. Вже стали відомими всі звірства радянських “визволителів”, а знущання більшовицьких катів над народом і далі не припинялися. Багато молоді пішло тоді в покликані на боротьбу з окупантами підпільні організації. Вступила в молодіжну ОУН і Ярослава. Два роки поєднувала навчання та роботу в підпіллі. На III ж курсі була заарештована. Після піврічного слідства, її, дев'ятнадцятирічну студентку на закритому засіданні трибуналу військ МВД було засуджено до 25 років ув'язнення у концтаборах суворого режиму. Батьків же ж за “непатріотично виховану доньку” без суду і слідства товарняком вивезли на заслання у Читинську область на комендантське спец-поселення.

Далі підконвойні етапи Я.Людкевич пролягли на далеку Північ – у тундру, де замість клавіатури фортепіано і лабораторних пробірок освоювала пилку, лом, заступ та сокиру. “Мінлаг” – така поетична назва сталінського зовсім непоетичного концтабору суворого режиму № 4, що у північному селищі Інта республіки Комі. Там, на жорстоких 50-градусних морозах разом із такими ж як і вона юними, ще напівдітьми, дівчатами змушена була освоювати вічну мерзлоту. За те, що любила свою Батьківщину, свій народ. Нещодавно Інта, це, вже тепер місто, відзначила свій

25-річний ювілей. Це їхніми руками, руками юнаків та юнок маленьке північне селище на торф'яних ґрунтах, де весна, літо та осінь укладалися в три літні місяці, а решта року панувала сувора зима, перетворилося у містечко, а згодом і місто.

При достроковому звільненні, у 1956-му, на запитання концтабірного начальства, чи була “соучасником западноукраїнських бандітських формірований”, відповіла, що ні, була ж бо тільки членом молодіжної ОУН. За ту відповідь отримала додаткових 10 років спецпоселення.

Її повернення в Україну супроводжувалося затяжними баталіями за право жити і працювати на рідній землі.

Зі щемом у серці і особливою радістю зустріла відродження України. Те, за що віддала свою молодість, стало реальністю. Брала участь у всіх можливих громадсько-політичних заходах, не шкодуючи ані своїх сил, ані здоров'я, що його розтратила по північних просторах чужої країни. Була насправду щаслива. Знаменитий Ланцюг єднання, поїздки на схід, студентська голодівка в Києві, інші акції протесту, – звідки бралися у неї сили для всіх цих заходів?!

У 1989 стала співорганізатором піврічної почергової голодівки за визнання і реабілітацію Української греко-католицької Церкви. Акцію розпочали єпископи, а підтримали священики, монахи, монахині, політичні діячі і, звичайно ж, миряни. Стояли у дощ, спеку, а пізніше і в сніг у центрі Москви, столиці тодішньої ще СРСР, на Арбаті. Клякали всі разом на бруківку, молилися, потім довго розмовляли з людьми, пояснювали, хто вони, чого прагнуть. Піднімали питання і знищеної Сталіном Української Автокефалії. Були під постійним прицілом кагебістів, терпіли провокації, а деколи і фізичні розправи. У противагу мали підтримку простих людей, москвичів, а серед них часто і українців, які в цьому невеличкому українському островці московського моря знаходили свою далеку Батьківщину. Знала досконало англійську, німецьку, польську, – ходили вони з друзями по різних посольствах, несли свої петиції-заяви. Зверталися до Єльцина, Рейгана, до міжнародних організацій. Захід вдався. Він був одним з важливих кроків до легалізації УГКЦ. На Львівському вокзалі їх зустрічали з національними прапорами і квітами десятки людей. Плакали з радості...

Вона відійшла у вічність 6 жовтня 2000 року, в останню осінь тисячоліття. Був сонячний день, дерева вже одяглися у золотаву багрянцю, ласкаво встеляючи листям і квітами її останній земний шлях, а десь там, у чистому небі щебетали пташки.

Залишила свої спогади, художні замальовки з життя. Нарис про Биличі – одна із них. Особливо цінним тут є те, що все описане авторкою – правда. Правдивою є історія зцілення сліпого хлопчика, батько якого задовго до того зухвало осквернив билицьку святиню; правдивим є образ о.Миколи, православного священика з Волині, котрий, живучи на засланні серед чужинців, ніколи не вживав жодної іншої мови, окрім української; правдивим врешті є опис побуту спецпоселенців, – знала його чудово не з чужих слів, а зі свого власного гіркого досвіду.

То ж бажаємо Читачеві радості і насолоди від спілкування з автором твору, щире правдиве слово якого, сподіваємось, відчинить серце кожного небайдужого. Сподіваємось також, що цей нарис послужить маленьким камінчиком у величній будівлі прослави Пресвятої Богородиці на нашій землі і тим самим послужить укріпленню духовної величі нашої Церкви, чого так палко прагнула Ярослава Людкевич-Сітко.

Лариса СІТКО

ДЖЕРЕЛЬЦЕ

Біля румовища невеликої каплички, на узбіччі лісу поволі збирався натовп. Самої каплички не було вже віддавна, – з неї залишилася лише купа каміння, порослого травою, посеред щораз ближче наступаючого чагарника та ще невеличке джерельце кришталево чистої води з незвичайно приємним смаком, яке торувало собі дорогу через лісові хащі до недалечкого озера.

Оте-то джерельце й приваблювало до себе з давніх-давен віруючих мирян: воно мало славу цілющого і чудотворного. За старовинними переказами колись тут, біля нього, несподівано з'явилася Божа Мати й на допомогу страждущим надала непримітному в лісових нетрищах джерелу чудодійної сили.

І хоча з часу появи на узліссі Богородиці пройшло немало літ, слава живильної водиці не затихала, переходила з покоління в покоління, з уст в уста, виходячи далеко за межі околиці. Вістки про чуда Всеблагії Заступниці розносились не знаючи меж та заборон:

Як сонце славить день, так і всі наші почуття й сподівання спрямовані з надією до нашої Матінки Пречистої і славимо ми Її Пресвяте ім'я!

І як би не шаліли дикі сили пекельні, любов до нашої Заступниці виплодки підступного Люцифера погасити не здолають, під Її Покров прибігають все численніші і численніші гурти віруючих.

По-різному шанують Пресвяту в різних кінцях світу: влаштовують, наприклад, пишні багатотисячні карнавали, де яскравіють різнобарвними кольорами хоругви, ікони, гірлянди квітів, де роїться від смолоскипів і свічок, де навсібіч розносяться тонкі пахощі кадил і гучно лунають торжественні гімни з уст вірної пастви, і де без різниці на колір шкіри, національність, суспільне становище згідно лунає спільний могутній голос молитви: “Пресвятая Богородице, спаси нас! Благодатна Заступнице, заступися за нас, грішних перед Твоїм Сином!” – І немає в таку хвилину святого торжества людини, серце котрої не сповнилося б любов'ю і всепрощенням до світу, нема очей, котрі не світилися б радістю поєднання з Тією, котра породила Спасителя світу!

Але поруч із тим ще донедавна траплялися в наш пересичений мирним і немирним атомом час громадки вірних, котрі славили Найсвятішу потайки, славили без усяких пишнот, офіруючи їй лише чисті помисли та ще хіба китиці скромних квіток...

Отака якраз сірома і зібралася якраз у свято Покрови біля згаданого потічка.

День видався погідним, теплим, де-не-де просвічувалося літаюче мереживо бабиного літа, з поля лагідний вітерець доносив смачний запах печеної бараболі, змішаний із терпким димом паленого картоплиння, – пастухи готували обід. Вдалині погуркував трактор, переорювали стерню під озимину, як кажуть, дав Бог день, а чорт у свято – роботу...

Отож, з огляду на робочу днину поміж зібраними переважало жіноцтво похилого віку та діточки-дошкільнятка. Примостилися на стовбурах повалених дерев, на старих замшілих пенях, розгортаючи старі, ще до війни придбані великі картаті вовняні хустини, підправляючи під тонкі взористі “американки” пасма сивого волосся, сідали, виймали старі обтріпані молитовники – чекали дяка. Священника в селі не було давно, та й церковця вже відколи стояла під замком... А з сусіднього села панотець

кожен раз не знаходиться: і вік не той, та й ще чого доброго властям донесуть, що у робочий час відволікає людей від роботи, – переведуть тоді служити в найдальшу закутину, знай, мовляв, як проявляти самоуправство. Обходіться ж, добрі люди, самі, як можете, не крайність ще, не на “Достойно” кличете, і без молебнів на всі боки ідеологія засмикала, не знаєш, перед ким на яку ногу ступити... Буде з вас і дядька, такий бо час настав...

Буде – то й буде, Бог добрий, вибачний, а дякові не вперше, аби здоров був. Хоч вже розміняв восьмий десяток, але ще трохи голос тягне, та й баби підможуть, баба Настя, Марина, Варка – народ голосистий, у молодості виводили “нуту” і на хорах церковних, і на концертах просвітянських, а врешті молитва не від голосу силу має, а від ширості сердечної й помислів чистих, та ще аби разом, згідно! То й згідно, не кваплячись, поставали навколо цілющого джерельця й розпочали в котрій вже раз за своє довге, нелегке, насичене терпінням, втратами, нестатками життя щире моління, що йшло з глибини душі.

– Під Твій покров прибігаємо, Заступнице наша, опіко й надіє страждущих; у страшний час до Тебе прибігаємо, спаси й помилуй! Не погорди, але від бід ізбав нас, єдина чистая і благословенная!

Старечі бліді поморщені уста тихенько шепотіли слова прадавніх, із покоління в покоління заучених молитов. Хрестилися кістлявими, огрубілими від важкої хліборобської праці руками, а вигаслі очі затуманювали сльози.

Жаль ятрив душу молільників – навіщо було руйнувати той маленький храм Божий? Ще прадіди з мозолів своїх стягнулися на будову каплички, щоб була на сторожі місця пам’ятного і води цілющої, нащадкам на користь, а тепер стоїть тут груда розваленого каміння й душу ятрить...

Не по правді живе нарід, не по слову Божому!

– Чуєте, сусідко, озвалася дорогою додому одна із жінок, по нашу воду приїжджає моя сестра, аж зі Львова, то каже, там всі чекають, як на свячену, та й мені вона сильно помічна. І що би то могла бути за людина, що таку руйнацію тут зробила? А не скарає її Бог, га, скажіть?

– Ото-то, і я так думаю, бо хоч то і були часи непевні, але війна війною, а Бога не руш, бо на десятому поколінні, але свою руку приложить, як чоботом до хробака, бо ти перед ним хробак і є. І не пнися вгору...

– Ая-ая, недурно кажуть, кого має Бог скарати, то наперед йому розум відбирає! Правду кажете, війна – то кривда людська, але хто мудрий, то другому кривди не зробить.

Війна минулася, а кривда і біда лишилися, – міркували між собою люди й поволі розходилися по своїх домівках, бережно несучи чудотворну водичку, оберіг від злого, а з нею й надію на краще завтра. І мало хто з них вертався думками до тих грізних часів відносно недавнього світового лихоліття, та й яка користь із таких думок – було-минуло, дай, Боже, щоб не вернуло. Лиш потічок чудодійної водиці коло лісу тихенько жебонів свою думу, і шелестіли над ним смереки, наче ділячись спогадами про страхітливі часи кільканадцять років тому...

* * *

...Грізна воєнщина щойно затихла, залишаючи своїм відгомонам незчисленні згарища, руїни, покинутих напризволяще німечинних старих, безпомічних калік, безутішних вдів і цілі гурми сиріт та бездомних – результат амбітних претензій двох

шизофренічних самозванців: пришепелкуватого маляра і злодійкуватого недоучку-попа¹... У відгомін їхньої діяльності, особливо останнього, “батька всіх народів”, потягнулася безконечна валка вщерть набитих в’язнями, що прямували у тюрми “чорних воронків”, а залізницею ночами гуркотіли поїзди, де в столипінських вагонах в’язні хіба по снах ворожили, куди ж то їх везуть – на далеку північ довбати вічну мерзлоту, чи на південь укотре перекидати земні надра. Одне не краще за інше. Єдиною перспективою і тут, і там були нелюдські умови існування, непосильна праця, голод, крайні злидні, знущання і, як результат, у більшості випадків – передчасна смерть... Все це – реальність совєтської каторги.

В Україні ж, особливо Західній, для “підбавдьорення” замордованого воєнним лихо-літтям населення споруджували ще й шибениці, котрі знайомили з новим способом життя занадто свободолюбних синів вкотре вже “визволеної” непрошеними “благодійниками” батьківщини.

То ж дехто із місцевих, прихопивши зі собою для оборони сяку-таку зброю, знаходив притулок у лісових нетришах. Проти таких “нечестивців” висилали регулярні військові частини – проводили рейди, ретельно перетрушуючи не тільки села, але й довколишні поля, гаї, дебрища й ліси.

Одна з таких частин і нишпорила в знайомому вже нам лісі у тепле літнє призахідне надвечір’я. Перетрушували ліс танками. Це більш ґрунтовно і надійно, адже танкісти, напрактиковані нещодавньою війною, виконують завдання успішно: після їхньої прогулянки по лісі не те що людина – заєць не сховається.

Нараз “ведучий” танку зауважив світліючу в промінні сонця галявину і приспішено повів танк навпростець, не обираючи протоптаної стежки, адже до села треба було вибратися за світла, бо хоча танк – штука надійна, але для ночівлі хата набагато краща. Зрозуміло, міркував молодий танкіст, тим місцевим “западникам” довіряти аж ніяк не можна, нові порядки їм до душі не прийшлися. Ну, але довго вони не побрикають... У нього вдома, в Сибірі, розказувала мати, теж довший час дибилися, а на чие вийшло? Перемолотили, пересіяли кого куди, тепер сидять, мов у рот води набрали, раді одну тілогрійку на двох одягнути, бо знають: накажуть зверху – і ту, останню заберуть. А й правильно – чия сила, того й право, не рипайся, а то зітруть на жменю старої махорки!

Він, Семен, ще з дитинства всього надивився і твердо зарубав на носі: будеш суватися, де тебе не просять, – згноять і сліду не залишать! Його батько який богатир був, з тайги як вовк, тижнями не вилазив, а як прийшли вночі, забрали, то навіть і передачі не було куди подати, скільки не находилася, не напичталася мати – ні ду-ду, – пропав без вісті. А їх, малих з матір’ю потім з рідного села в таку пропасть загнали, у таку глушину безпросвітну, що з семи дітей лише двоє вижило, дохлятину лісову їли. Щастя – літо підійшло, риба й ягоди виручили. Як не молилася мати, як не клала поклони, одне за одним закопувала дітей, прикладала свіжі могили каменями з-над ріки, щоб дичина не розрила, мертвих не потривожила. А сидів би старий тихо, як інші, ніхто його й не чіпав би, та йому, бачте, справедливість у голові засіла: церкву відкривай для відправ, релігію в школу подавай – по конституції, мовляв! А поставили в темному куті до стінки – маєш конституцію, і Бог не допоміг...

Тепер і ті дурні западники задумали лобом стіну перебити, ненормальні якісь: куди і чого їм проти такої махіни перти? Гітлер який силач був, а й той не встояв, одні руїни з їхнього райху залишилися, а тут тобі така горстка мізерна стільки часу роги наставляє!

Чому та “горстка” не здається, чому вона не кориться тій могутній непереможній начебто владі, чому наперекір прислів’я тікає від хліба, – над цим доблесний танкіст не задумувався, не завдавав собі такого труду. Він тільки твердо затамив: всякий спротив владі треба нещадно викорінювати без зайвих роздумувань чи непотрібних докорів сумління.

Семен затагнувся цигаркою і рвучко повів машину вперед, підминаючи невеличкі сосонки. Несподівано почувся скрегіт, щось глухо стукнуло, рівночасно забряжчало, танк у погустілих лісових сутінках, наїхав на якусь будівлю. Напарник, що досі куняв прокинувся, обидва зіскочили на землю.

– Ех, Сеня, Сеня, – з жалем промовив його друг, старший віком хлопець, – біда нам з тобою буде! Глянь-но, ти Божу обитель розвалив. Он рушники вишиті на іконах, свічки, квіти свіжі; видно, люди недавно тут молилися, ще ладаном пахне. Недобре вийшло, не накликати б нам горя на свої голови!

– Хоч ти й старший, Петя, а дурак, – зневажливо промовив Семен і зухвало чвиркнув крізь зуби на свіжоповалену стіну.

– Я від першого дня війни на фронті, і досі шкура ціла, а інші хрест носили до пупа і давно вже черв’якам пішли на поживу. Ні до Бога, ні до чорта в мене нема страху. Ти не віриш? – і почав діловито розщипати штани...

Петро зіщулився, відвернувся й почав гарячково пригадувати призабуту, ще з часів дитинства молитву: “Богородице Діво, від бід ізбави нас, єдина чистая і благословенная!”...

* * *

...Сповнилися впевнені надії Семена: цілий і неушкоджений повернувся в своє сибірське сільце, яке після війни щораз більше розросталося й вже ставало подібним до невеликого містечка. Бо люду тепер збиралося тут чимраз більше – як вільного, так і підневільного, селилися густіше. Лісові промисли приманювали тих, у кого руки справні до роботи й очі здорові, а про біографію місцева влада не дуже вже й турбувалася, – глушина непрохідна, не просто звідси вибратись. Спершу і справді лісова місцина нагадувала якесь морове погребовисько, навіть у землю не погрібали, не встигали, виволікали неподалік села в балку, а там вже дичина лад наводила, через день, другий, одні маслаки й черепи виблискували до сонця. З часом і вони трухлявіли, заростали травою, чагарниками, а уцілілий люд сяк-так налагоджував, згідно з місцевими умовами, побут, хоч у думках усі рвалися на батьківщину: чи то на подільські лани, чи в зелені Карпати, чи над води Німану або Даугави...

Так і ділилось населення солідного вже сибірського селища на місцевих і присланих, обидві частини тягнули нелегкий житейський віз, спільно завантажуючи його своїми бідами, прагненнями, звичаями та надіями. Штучно прищеплювана місцевою владою ворожнеча й недовіра до підневільних висилчан поволі уступала місце цікавості, згодом з’являлося співчуття, а деколи й взаєморозуміння, однаково корисне для обидвох сторін, адже з людьми треба по-людськи, а без ненависті й жити стане легше.

Якби ж то до такого висновку дійшли сильні світу сього, зайвими стали б засоби, ціль яких – сіяти страх і смерть серед усього живого на землі.

Хоробрий наш воїн після повернення в отчий дім попарубкував трохи, як годиться переможцеві, позалицявся по черзі до всіх гарненьких місцевих дівчат та й привів старіючій вже матері невістку на підмогу. Дівчина миловидна, тиха, йому до

вподобі і матері поміч (бо ж і вона не вічна, і так в дугу гнеться, руки як пеньки коренасті). Сяк-так зіграли весілля, в повоєнщину не дуже розгонишся на гольки, мужиків у селі не густо, та й ті – в кого рукав пустий, в кого штанина.

А заслані то й взагалі до веселощів не дуже рвуться, їм аби день протягнути до вечора. Воно і не дивно, чимало треба часу, щоб обрости пір'ям на новому місці, а тим паче в тайговому.

Відгуляли, відспівали, відтанцювали, хто як умів, та й знову за діло взялися. А його й справді невпроворт – за час війни мати одна на господарстві билася, як риба об лід, але ж хазяйство без мужика – неприглядна картина! Давай, Семене, давай, фронтовик, надолужуй згаяний війною час, тепер у тебе допомога надійна. Голубоока Таня, з косою, як льон, з дитинства до роботи привчена, зайву хвилину не згає, сама дивиться, до чого руки прикласти.

Перезимували, повеснували, а влітку, під осінь, і дитя знайшлося, хлопчик славний такий, повненький, русявенький, а оченята волошками на білому личку так і сяють.

Гамірно в хаті стало: хлоп'я плаче – хату веселить, обновляє, всміхається, – янголи над ним витають, на добру дорогу наводять!

Ще додалося роботи молодій господині, але ж яка радісна, яка щаслива ця турбота: візьме на руки немовля і очей відірвати не в силі. Рости, зростай, синочку, спи спокійно в неньки на руках, бо хто зна, що тобі в житті таємничою долею вготовано, спи, спатоньки засни...

А невмолима доля готувала маленькому Колі справді нелегкий шлях. Через деякий час виявилось, що дитинка не зважає на світло, однаково зорить чи в темряві, чи на сонці, очі голубі, як небо, ясні, та однаково байдужі чи на промінь сонячний, чи на темінь густу, байдужі, як у ляльки гарної, проте неживої... Спершу закралася тривога у бабусі, матері Семена; стара не наважувалася поділитися своєю підозрою, щоб не ярити душу молодим. Але ж і Таня згодом стала підозрювати недобре й теж не наважувалася відкрито заговорити про свою тривогу. Материнське серце вперто домагалось в невмолимої долі доброго майбуття для свого маленького синочка.

Одного погідного дня молода мати внесла в кімнату китицю яскравих літніх квітів. Маленький Коля лежав у колиці, грався своїми пальчиками й гомонів щось сам до себе, смішно висовуючи язичка. Стара Мотря сиділа поруч з якимсь нехитрим шитвом. Таня мовчки підійшла до колиски, дитя насторожено притихло й дивилося прямо перед собою широко розплющеними оченятами. Мати помахала перед ним великою червоною квіткою – голівка дитини незворушно спочивала на подушці, простягнула ближче квітку – те ж саме.

“Колю, синочку мій!” – дитина радісно стрепенулася й весело зажебоніла на звук материнського голосу. Таня глянула на свекруху, взяла малого на руки й підійшла до вікна, – дитя некліпно дивилося на щедre гаряче сонячне проміння. На подвір'ї голосисто заливався півень, – малий знову завовтузився: різке веселе кукурікання викликало настороженість до незнайомого ще довколишнього світу, який вривався в дитячу свідомість незвичним досі гомоном. Молодиця неквапливо віднесла дитину в колицю, уклала, ласкаво приспівуючи, а немовля й собі зажебоніло, озвалося у відповідь на материнський голос. Таня простягнула малому яскраво розмальованого песика, покрутила перед личком малого, – знову ніякої уваги... Тиша наче горбила хату, каменем давила обох жінок.

– Мамо, скажіть щось, порадьте, ви ж думаєте те саме, що й я, не мовчіть, мамо, – зболено озвалася Тетяна. – Невже наш Коля прийшов на світ з таким страшним каліцтвом, га, мамо? Нехай у вас повмирали діти, але ж народжували ви їх здоровими!

Мотря мовчки похитувала головою, десь далеко витаючи в думках, ворущачи давні болючі ще досі спогади.

– Я народжувала своїх діток міцними, здоровими і не встигала ними натішитись, як у муках голоду забирала мені їх смерть. Одне за одним, одне за одним лягли в яму, тільки твій і молодший Іван вижили, та й то Івана війна скосила. П'ятеро землі віддала, подумай тільки, чи легко матері дітей своїх у сиру, темну яму класти, скажи? Нехай би вони були без ніг, без рук, але живі, кожне своїм голосом слово своє сказало би, своїми очима глянуло, а так – одні горбики, травою порослі. – Стара похитувалася тужливо, наче давні скорботні події воскресали, а заодно воскресали її материнські мука й біль. – Одне за одним, гарні й слухняні, пошанівок знали. Мій покійник змалку їх до закону Божого привчав. Тоді ще була в селі церква, та й вдома ікони були, бувало, ввечері, перед сном повклякаємо перед іконами всі рядком, прокажемо молитву, і на душі так легко, так радісно, ніби крила виростають. Діти підходять під благословення на ніч, а я не нарадуюся, не надякуюся Богові за його ласку – за всі скарби світу не віддала би тої радості! І в роботі радість, і в сім'ї радість, а Богові подяка. Аж раптом нечистий розгулявся й до нас підкотився, і все перевернулося, все пропало. Господи, дав Ти хрест тяжкий на мої плечі! Навіть ікон не дали з собою забрати, голих, босих погнали в нетрі непрохідні, та ще й без годувальника нашого, без господаря, закинувши в лісові хащі на погибель. П'яťох у землю поклала. Сама й відспівала... П'яťох... Хоч би Івана кості до них підмостити...

– А хіба не було нікого, щоб допомогти вам?

– Помогти? Хто ж тобі в таку глухомань із допомогою явиться? Хіба звір лісовий завис, людський дух почувши! Крім нас, ще декілька сімей закинули, дві сім'ї аж з України пригнали, вони богомільні такі, пісень своїх все співали. І квітки та трави помічні все збирали ще й нас привчали. А що до морозів вони менше нашого звичні, то через зиму і старі і малі в них геть минулися. Отака-то в мене молодість була, так вона в тих безпросвітках і проминула...

– То правда, нелегко прийшлося вам, мамо, та й яке ж то треба мати серце, щоб пережити всі ті муки і не впасти у відчай.

– Нема в мене, дочко, серця, є одна велика рана в грудях, а через ту рану так ніби гаряча смола протікає. Може, по смерті вона вистигне. Бог милосердний погасить її своєю рукою, а до скону не перестане мене пекти той біль. Поки були живі ті старі з України, то я від їх пісень могла плакати, старі минулися, то й нема кому співати, а біль сльози випік. Отаке-то життя моє, дочко...

* * *

Та яким важким не було б горе, все-таки кожен шукає шляху виходу й стає до двобою з жорстокою долею. Поміркували, порадилися молодята й вирішили – треба їхати в місто. Світ неблизький, і лячно, і важко, але ж немає іншої ради. То ж і подалися зі своєю крихіткою шукати в знаючих людей поради.

У лікарні малого Колю довго оглядали й мимоволі любувалися – наче з картинки зійшло ангелятко, тільки крильця приправляй, зразу ж і в небо злетить. А от із зором справа кепська. По-всякому перевіряли, міркували, радилися, а прийшли до одностайного висновку: дитина залишиться незрячою. Літній, досвідчений окуліст

довго перекидався латинськими термінами зі своїми колегами й врешті, аж дуже неохоче, так, наче кожне слово застрягало йому вістрям у горлі, видав батькам короткий, але такий страшний результат огляду: дитина приречена залишитися незрячою на все життя. Причину поки-що годі встановити, фізично хлопчик розвинений бездоганно, от тільки ця загадкова фатальність...

Таня слухала, і їй здавалося, що то не слова, а молотки б'ють її по голові, обидвох із дитиною зіштовхуючи в провалля. Їй раптом захотілося спати, вона незрозуміло для себе самої опустилася навколішки, зойкнула й прийшла до тьми вже на лікарняній кушетці. В кімнаті пахло нашатирем, молода лікарка обмахувала її рушником, а Семен з відсутнім поглядом сидів із дитиною на руках.

Таня здивовано оглянулася й, пригадавши все, заридала.

– Господи, і за що нам така кара? Чим моє дитя провинилося, що його зустріло таке нещастя?

На очах лікарки заблищали сльози.

– Не плачте, не втрачайте надії, хіба у вас одних таке горе? Така вже наша людська природа недосконала. У людей ще й гірше буває, кріпиться, як можете, ви потрібні своїй дитині! І журно глянула на сонне личко Колі, освічене лагідним промінням надвечірнього сонця.

– Не часто мені доводиться мати справу з малятами та й не дуже я за ними пропадаю, але на вашого малого дивлюся й надивитися не можу – янголяточко. Глянути б на нього через декілька років.

* * *

...Пройшло декілька років. Коля значно підріс, виявився кмітливою дитиною, й батьки вже готувалися віддати його в більше місто, де б він міг навчатися в школі для незрячих. А сибірська закутина на той час перетворилася в доволі мальовниче, доволі охайне, густо заселене містечко, де численні різноманітні ватаги прибульців внесли кожна свій своєрідний вклад. Був тут і український куток, там, в суворих кліматичних умовах вихідці щедрої на чорноземі України примудрялися в короткий неморозний період вирощувати окрім картоплі ще й різноманітну городину і милі оку веселі різнобарвні квіти. Був і німецький квартал, з гарно впорядкованими дорогами; була вулиця прибалтійська, де господині по-мистецьки виплітали взірчасті вовняні вироби; були й осідлості кавказців, у яких захожих приймали з характерною для Кавказу гостинністю; були й китайська та корейська вулиці, – врешті важко визначити, кого в тому маленькому Вавилоні, з яких тільки країн, не було. Люди примандрували сюди перелітними птахами, хоч не завжди з доброї волі.

Не зі своєї волі прибув до цього далекого сибірського містечка й отець Микола, статечного виду, старший вже роками чоловік.

Правильніше було б сказати, що його сюди прислали “на додаток” до відсидженої на державних харчах десятки. “На поправку”, – любив жартувати в хвилини гарного настрою панотець. Високий, огрядний, із борідкою, скромно й завжди охайно вдягнений, він чимось нагадував запорізьких душпастирів, котрі володіли шаблею чи рушницею не гірше, аніж кадильницею.

Прислали панотця на поселення з північних шахт, а оскільки місцевий уряд житлом не забезпечував, довелося йому самому вишукувати тут сякий-такий притулок, бо Сибір – не Африка, під пальмовим листям не примостишся; зима довга, а мороз – не тітка. У той приблизно час перебиралися звідси в більше місто, до дітей

одні старожили, то й уступили за дешицю панотцеві свою халупину – переобладнану давню сторожку. Споруда ця більше нагадувала резиденцію баби-яги, от тільки курячу ніжку підставити б, але хіба колишній політв'язень, та ще до того й каторжник, не до всього звиклий? Та й скільки йому самому треба? Дружина спочиває десь вічним сном із номерною табличкою в головах замість хреста, а діти – хто б їх тягнув на Сибір: нехай хоч рід на батьківській землі залишиться, може, буде кому до Унева чи Почаєва на поклін до Заступниці поїхати, перед Святою Дівочою голову схилити...

О, спомагай нас, Діво Маріє!

А до роботи панотець звичний, за десять довгих років неволі всього навчився, та й ще з дитинства був до всякого діла вдатний: що очі взорять, те руки й зроблять.

Опорядив сьак-так свою нову обитель, розчистив біля хатини хаші, щоб було місце на город – похилий вік попередників оправдовував запустіння осідлості – та й найнявся на місцевому тартаку машиністом.

Спершу дехто звав його “дядя Коля”, на що завжди було категоричне заперечення: “Ніякий я вам не дядя Коля, зовіть мене дідом Миколою”. І мови своєї не міняв – як вийшов зі свого лісистого Підкарпаття, так беріг невідступно єдині свої скарби: віру батьківську й мову. І якось так виходило, що вся та місцева інтернаціональна людська збиранина прекрасно знаходила з ним спільну мову без перекладача.

У новий побут панотець вживався недовго. Після темних вологих надр шахтарського підземелля з численними обвалами, з неодмінними людськими жертвами після вугільних забоїв, де під час виснажливої праці в темряві, пилюці повсякчас чигала смерть, тартак викликав заспокійливе почуття: чіткий ритм праці, приємний запах розпилюваної деревини, ритмічний гул моторів, а найважливіше, – не ліхтар блимав тут над головою, а світило у вікно сонце й не свята земля нависала над тобою, а ти надійно по ній ступав.

Значить, Сибір, як і чорт: не такий страшний, як його малюють! Що ж до людей, то виходило, що дід Микола, чи то пак панотець, їм тут не менш потрібний, як у своїй рідній Підгаєччині. Бо хіба ж може нещасний, затурканий нарід без слова Божого у тьмі безвір'я перебувати? Бо кому ж, як не йому, теологу, питомцеві Львівської семінарії з її давніми, благородними традиціями, кому ж, як не йому нести світло Божої науки й розради?!

До нього горнулися люди, він умів вислухати, вмів розрадити, вмів спокійно, розважливо, небагатослівно розвести прихильним словом людську біду, посіяти надію на Божу допомогу:

– Бог простягає свою милосердну руку навіть над найбільшою пропастью, тільки треба вірити в Нього. Він один над нами, й сила Його одна-єдина над усіма і не повинно бути між людьми ненависті, бо хоч з Києва, хоч з Китаю, хоч з Сибіру людина – всі ми Ним створені, всі під Його владичною рукою ходимо.

Не були то речі надто велемудрі, але зрозумілі кожному, й ходили до діда на пораду найрізноманітнішого штибу люди.

А ще любив панотець у вільні хвилини гуляти в лісі.

– Ніде не відчуваєш Бога так близько, як тут, тут Він говорить до нас кожною гілкою; кожна стебелінка, кожна квітка, кожна пташина промовляє тут по Його волі, – говорив о.Микола.

Там, серед природи, його втомлене важкими роками серце оживало, не нагадуючи щемким болем про себе, а очі заспокійливо вбирали красу правічного лісу.

Людська злість, ненависть, дика зажерливість спотворили життя на землі. А яким прекрасним воно могло б бути, як розумно, красиво, велично створене все розмаїття земне, а от не стало поміж людьми основного – любові, не стало ви-розуміння, теплоти душевної, і все те багатство не дає зажерливим людям радості та спокою...

Йому пригадувались християнські філософи, пригадувався неодмінний друг вигнанців Шевченко. Справді, тільки геній глибоко віруючого пророка міг передати в спадщину неминущі, вічні істини віри, надії й любові до Сотворителя, до скривдженої підступними, фарисейськи-лукавими сусідами Вітчизни:

*І неситий не виоре
На дні моря поле,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога...*

І тільки ніч, що надходила, виганяла панотця разом з його веселим супутником Сірком з лісу додому. Господар, як завжди, крокував повагом, Сірко попереду вистрибом, – обидва сповнені тихої радості.

І от якось, повертаючись із лісу разом зі своїм чотириногим супутником, дід Микола завважив біля однієї з хат, що поблизу лісу, невеличкого ясноголового хлопчика років п'яти-шести, не більше. Дитина сиділа незвично зосереджено для свого віку й тужливим виглядом нерухомо вдивлялася в далечінь. Великі, волошково-ясні очі виражали недитячу, незбагненну печаль. Отець Микола підходив ближче, маленька, скулена постать залишалася незворушною, Сірко з притаманною йому цікавістю підбіг до незнайомця й, тицьнувши малого носом, звучно пчихнув. Хлопчик здригнувся.

– Не бійся, він не кусає, то він так знайомиться, – заспокоїв священик, підходячи ближче.

– Что говоріте? – озвався хлопчик російською.

– Та кажу, що не кусає! А чого ж ти, синку, сидиш такий невеселий та не йдеш з дітьми гратися? Чи нездоров, може?

– Я слухаю дерева, – по-своєму відповів малюк. – Вони сьогодні неспокійно шепочуться, мабуть, грозу чують. А ви хто, чи не приїжджий часом? Я не знаю вашого голосу.

Отець Микола збагнув: хлопець незрячий.

– Приїжджий я, синку, з України, з далеких сторін, там у нас літо довге й тепле, й зима не така затяжна, як у вас, і квітів багато росте: і пахучих, і барвистих, і в городах, і на левадах, і по лісах. Ти ходиш гуляти в ліс?

– Там багато шуму. Я більше люблю гуляти по степу, але мене туди рідко водять. А так, то сиджу вдома, мені тут добре слухати, як співають пташки, як дерева шумлять, пастухи стада гонять, здалеку музику чути...

“Дитина міркує по-дорослому, має глибоке відчуття довколишнього світу, не за віком вдумливий”, – відзначив подумки отець.

Сірко знову пчихнув.

– Ваша собака?

– Моя. А ти любиш тварин?

– У мене є кіт Пушок, він теплий і ласкавий, дружить зі мною, ночами приходять, лягає поруч, тоді мені добре спиться. А собаку нашу сусід пристрелив, він п'яниця... Та ви сідайте, – мала ручка простягнулася привітно.

– Мабуть ноги у вас стомилися. Скоро вже мама прийде, вона на пошті працює, може, знаєте?

Панотець присів, і вони розговорилися, дитина допитувалася про невідомі їй краї, про життя відмінне від їхнього, сибірського, й мило посміхалася.

– Мене звуть Коля. Моя бабуса розказувала, що в їхньому селі була колись церква святого Миколи. То правда, що він був добрий і приносив слухняним дітям подарунки? А ви вірите в Бога? Мій батько не вірить, каже, то діло для старих бабів, у мужиків є інші справи.

– На таку розмову треба трохи більше часу, колись прийдеш до мене з бабусею, я не так далеко від вас живу, тоді вже й поговоримо.

– А ви тут довго будете?

– Не знаю й сам, синочку, може, залишусь назавжди...

– Заходіть ще, я дуже люблю, коли мені розповідають. Тато з мамою все кудись поспішають, у бабусі теж не завжди вистачає часу сидіти зі мною.

– А дітки приходять до тебе, провідують?

– Приходять, але мало. Їм зі мною нецікаво, вони хочуть бігати, а я не встигаю за ними. Приходьте ви! Прийдете?

– Спасибі, прийду при нагоді.

– А як вас звати?

– Дідом Миколою.

– О, так, як і мене, і дідусь мій теж був Микола, але він вже не живе. Може, ви будьте моїм дідом!

– Та, мабуть, доведеться. Ну що ж, бувай, хлопче, треба мені додому, та й тобі вже пора спочити. Благослови тебе, Господи!

Так став о.Микола Колиним дідом. Спершу батько хмурився на попа-недобитка, сердився, та згодом мимоволі довелося змиритися – дитина з небувалою впертістю всім своїм скривдженим єством потягнулася до нового приятеля.

* * *

Малий взагалі не був вередливим, не старався спекулювати на своєму нещасті. Проте бували інколи такі дні, коли його звичайно погідний настрій незрозуміло з якої причини псувався й хлопчик з відчуженим видом забивався у найглухіший закопелок, де міг годинами просиджувати, заглиблений у невідомі для інших думи.

– Колю, йди погуляй, чому не йдеш на вулицю?

– Неохота...

А якось, в один із таких днів, коли туга терзала маленьке серце, на прискіпливе допитування матері Коля несподівано для всіх різко відповів:

– Я хочу мати очі такі, як у всіх.

– Ти ж маєш очі, проведи пальчиками по личку, відчуєш сам.

– Я хочу такі очі, як у всіх, чому я можу бачити тільки пальчиками, а не очима, як всі люди?

– Є багато людей, які бачать так, як і ти.

– Я так не хочу, я не хочу так жити, я волів би вмерти!

– Ти волів би нас покинути? Ти нас не любиш?

– То ви мене не любите, мучите!

І були на обличчі сліпенького така незмірна туга, таке невимовне страждання, що в розпачливій безпорадності рідні замовкали. Мати здебільшого виливала свій смуток сльозами, батько в безсилій люті затискав до болю кулаки, бездумно посилаючи невідомо кому прокльони, одна тільки бабуса спокійно прямувала в свій куток, де мали б висіти ікони, й клякала до молитви:

– Господи, провинилися ми перед Тобою, прости нам гріхи наші, покажи свою ласку, свою силу, Господи! Ти, що бачиш наші муки, зроби чудо, не заради нас, а заради невинно замучених, убієнних лихою, диявольською рукою, прояви своє милосердя, благаю Тебе, Господи!

* * *

Тепер, з появою нового знайомого, хлопчик став спокійнішим і менш відлюдкуватим. Новопридбаного діда було дуже цікаво слухати. Він так мальовничо розповідав різні історії, а ще наспівував таких пісень, від яких хотілося плакати. Коля не раз чув, як їх співали поселенці, але дід співав інакше, так, неначе хотів зробити йому, Колі, тими піснями подарунок, потішити.

– Дідусю, – спитав якимось малий, – ви так часто говорите про Бога, а який Він, той Бог, ви Його любите чи боїтеся? Який Він: добрий чи страшний, скажіть?!

І панотець неквапливо почав знайомити дитину з суттю єдиної на нашої, охопленій лихими пристрастями і численними бідами, недосконалій і такій безмежно прекрасній земній планеті Правди.

– Ти любиш, як гріє сонце, як посилає воно своє тепло усьому живому, проганяючи непогоду й холод. Так і Бог, Він як сонце, що розсіває морок, як сонце, що для всіх однаково ласкаве. Як без сонця ніщо не може жити, так і без Його ласки немає життя і добра тим, що відвернулися від Нього.

– А якщо я попрошу в Бога очі, чи дасть Він їх мені? – спитав по хвилі хлопчик.

– Проси і сильно-сильно вір у Його милосердя, синочку, і напевно прийде та хвилина, коли ти переконаєшся, яка велична сила і доброта Господня!

– А як Його просити?

І панотець терпеливо, слово за словом учив малого Колю дитячих молитов, так, як колись вчив дітей на своїй Україні, на тій далекій Україні, про котру думав тепер безнастанно, за котру молив Господа, котра снилась йому довгими тужливими сибірськими ночами.

А якимось у розмові хлопчик раптом сказав:

– Дідуню, не залишайте мене ніколи, бо що зі мною буде, якщо ви кудись поїдете? – малий не хотів чи боявся вимовити “якщо вас не стане”. – Знову залишуся сам, а я вже так звик до вас. Мені буде погано, ніхто не захоче сидіти зі мною і стільки цікавого говорити.

– Сину, – задумливо відповів о.Микола, – я ніколи тебе не залишу, але ти повинен розуміти: кожною людиною керує Бог, і приходить такий час, хочемо ми того чи ні, Він забирає нас із цієї землі. Ми тут наче прийшли на якийсь час гості, а до постійного, вічного дому посилає нас сам Господь, – до славного чи страшного, це вже на який ми в Нього своїм життям заслужили. І ніхто, дитинко, добрий він чи поганий, не може жити вічно тут на землі, мусить колись закінчити земну мандрівку для переходу у інший, небесний дім. А я вже старий, кожного дня мене може не стати. Але

дух мій буде біля тебе. І коли ти будеш молитися, то знай, я тебе почую і проситиму Богородицю за тебе, щоб тобі було добре і не було кривди.

Малий притулився до свого порадника, й обидва поринули в задуму, вслухаючись у вечірні голоси осіннього довкілля.

* * *

Проминула осінь, а за нею й довга сувора сибірська зима. Отець Микола помітно немічнів. Настирливо нагадували про себе проведені в сов'єтській неволі роки, щораз важче ставало зводитися на ноги вранці, дедалі частіше німіли руки, з переборами працювало серце. Проте він не скаржився нікому, не дуже вчашав до лікарів, не тривожив листами родину, бо ж далеко, та навіть і якби були близько – Божої волі ніхто не відмінить. Не хотілося спочити навіки в чужині холодній, жаль був за рідною землею, але така вже людська природа, все чогось буває шкода.

І коли ліс запишався білою черемхою, о.Микола зрозумів, що це найостанніша в його житті весна. А коли одного травневого ранку прокинувся доволі пізнувато, відчув, що вдруге зустрічати білий день йому не суджено.

“От і закінчується моя земна мандрівка, – підводив підсумки о.Микола, – не було моє життя встелене квітами, але не було і пустим, позбавленим змісту. Не суди мене надто суворо, Господи, може, не був я Тобі особливо ретельним слугою, але й лукавством ніколи не грішив проти Тебе! І ношу свою ніс без скарг, без нарікань. Переступити б тепер мені ще цей останній поріг, і чиясь рука впише для нащадків сьогоднішній день, як день моєї смерті. Гарну пору для прощання зі світом присудив Ти мені, Владико, – міркував панотець, – сонячно, весело надворі, черемховий дух у хату вітерець заносить, от якби тільки біль трохи вщух. Щоб хоч перед упокоєм він не нагадував тюремних знущань”.

* * *

...Тоді, в глухому підземеллі його тіло пронизувало безліч болючих голок, а він весь був однією великою мукою. Після гумової гамівної сорочки іншого відчуття в нього не було. В таку сорочку його двічі зав'язували й двічі витягали непритомним. Їм треба було свідчень, а він від них рішуче відмовлявся.

– Тобі люди на сповіді довіряють свої таємниці, ми теж повинні бути в курсі тої балаканини. Будеш нас слухати – тобі краще буде, а проти сили нашої далеко не попреш, зарубай це собі на своєму розквашеному носі.

Панотець з трудом, проте спокійно, ворущачи розбитими до крові губами, з гідністю дивлячись прямо у вічі своєму катові-слідчому, мовив:

– Я – слуга Божий і служу тільки Йому одному. Так, я посередник, ланка між Богом і людьми, людьми, які йдуть до Нього, виконують Його настанови й по них живуть. І всі людські біди, провини, таємниці, якими люди діляться зі мною, при мені й залишаються. До самої моєї смерті. А ви, які потоптали всі моральні підвалини і визнаєте тільки право грубої сили, право кулака вседозволеності, причім тут?!

Дехто із співкамерників, зі співчуттям дивлячись на змордованого важким слідством священика, ніяковіючи, радив:

– Та скажіть вже їм для відчепного якусь дрібницю. Бо ж замордують вас нелюди!

– Значить, така воля Божа! Вбити мене можуть, але до зради, до підлості ніхто не зможе мене примусити! Бо як би я міг ходити потім по землі, дивитися людям в очі,

зламавши таємницю сповіді? Мене б замучило сумління, а це болючіше від найлютіших знущань, від самої смерті. Сутність і велич нашого Бога не тільки в Його силі, але і в Його великій правді, в Його великій Справедливості, і хто її порушив, той довічно позбавлений Божого благословення!

* * *

...Вітерець легенько похитував фіранку на вікні, на ній вимальовувалися постаті рідних, друзів з неволі, тих, яким вдалося вийти живими із застінків червоної катівні, і тих, які безслідно пропали в її злочинному череві, в незліченних тюремних закапелках.

– Я молюся за вас, дорогі мої, і скоро вже буду разом з вами!

Біль щораз дужче стискав груди, ліва рука відчутно німіла. За вікном пташиний щебіт зливався з веселим дзижчанням комах і пошумом гілля. Сонячні зайчики наввипередки вистрибували по стінах.

– Гарно сотворив Ти світ, Господи. Хоч яке каміння було на моєму життєвому шляху, а все ж красу Твого творіння не могли затьмарити навіть терпіння, завдані рукою диявола.

Перед тьмяніючим зором о.Миколи постала світляна постать.

– Ти, Пресвята? Ти прийшла до мене?! Я Тобі складав шану все своє страдницьке життя! Мені пора вже йти? Не залишила мене самого на смертній постелі?

– Я не залишаю своїх дітей напризволяще, а в їх останню годину я завжди поруч.

– То я вже йду!.. А як же хлопчик?

– Йому призначено прославити Моє Ім'я і Ім'я Мого Сина!

І білосніжна рука простягнулася до панотця і повела його з собою в світи, де не правує кривда, де нема зради, підлості, а тільки царює справедливість і любов...

* * *

Поховали панотця зі сльозами, з жалем. Ніколи досі не бачило далеке сибірське містечко такого велелюдного похорону. І вінків нанесли чимало, і квітів на могилу. Жіноцтво проводило свого розрадника жалібним голосінням, молитвами, похоронними піснями: “Осиротив ти нас, панотче, покинув у чужині холодній, хто ж нам Службу тепер відправить, хто за нас Господа буде молити?”

Довго сумувала громада, але життя не зупинити: чи в добрі, чи в біді, пливе воно невинно, вимагаючи від земних чад щоденної праці для здобуття шматка хліба насущного.

Важко переніс втрату свого духовного наставника малий Миколка. Неговіркий вдачею, хлопчик тепер став похмурим, дратівливим, і тільки товариство Сірка, що пристав до їхньої оселі, проганяло задуму з дитячого личка.

Але якось невдовзі після похорону малий прокинувся схвилюваний, променіючий радісним піднесенням.

– Мамо, мамочко, мені снилася Боженька, Матіночка Божа! Така вся ясна-ясна, вона мені так гарно усміхалася, погладила по голові, а рука в Неї тепла-тепла, легка і добра. І Вона мені сказала, що тато, як був молодим, то зробив їй кривду – повалив Її домочок, десь над джерельцем, далеко-далеко звідси. Там тепер руїна, але якби мене туди привезли, помили мені очі тою водою, то я став би бачити так, як і всі люди. І ще Боженька сказала, що вона любить усіх людей, хоче, щоб усім було добре, то і мене любить, а я Її також люблю, так як дідо вчив Її любити. Ви повезете мене туди, правда,

повезете, і я не піду до школи з сліпими дітками, а буду тут ходити до школи? – з радісною надією допитувався бідолашний малий сліпець. Мати якось не дуже зважила на сон дитини, а стара Мотря, як звичайно, приголубила малого і пішла в свій куток до молитви. Скоро се забулося за домашніми клопотами, як кажуть, куди ніч, туди й сон.

Але не пройшло й тижня, як такий же дивний сон приснився й Тані. Гарно так, лагідно, ласкаво, наче з дитям, розмовляла з нею в сні Пречиста. Не приказувала, а так ніби просила: привезіть свого сина, я його оздоровлю, в моїй силі є повернути йому здоров'я, але він мусить змити з себе провину свого батька, помитися тією водою, якою мій Син присудив мені зціляти недужих там, де колись твій муж вчинив святотатство...

Як болить материне серце від виду недужої дитини, які тільки думки не рояться в голові, а розум шукає тієї одної – рятівної!

Стала Таня допитуватися в Семена:

– Де ж ти, чоловіче добрий, вештався світами, як так трапилося, що ти накликав на себе гнів Божий?

Але той тільки вперто відмахувався, зневажливо твердячи про глупкуваті бабські забобони. Але при тому якось злодійкувато відводив очі вбік і, понуривши голову, виходив геть з дому.

Мотря також намагалася довідатися в сина, чи мають ті дивовижні сновидіння якусь дійсну минувшину, але розмова ніяк не вдавалася.

В сім'ї тепер явно відчувалася якась тривожна атмосфера, так, начебто очікували з дня на день чогось незвичайного, якоїсь особливої події, і ніхто з домочадців не міг сказати, доброго вони очікують чи злого.

І те незвідане, очікуване прийшло, не забарилося. Теж у сні. На цей раз вже до самого господаря дому. Так, як попередньо до його рідних, доброзичливо, спокійно, прийшла Пречиста з проханням, ба, навіть з вимогою привезти скалічене дитя, щоб над ним простягнулася всемогуча і милосердна рука Божа, та рука, яка може бути гострим караючим мечем, але може бути й носієм чудотворної благодаті, визволенням від нестерпних мук.

– Але чому моя вина мусила заважити на судьбі сина, – боронився у сні Семен, – чому терпить зовсім невинне дитя? – намагався не то виправдовуватися, не то сперечатися в підсвідомості.

– Запам'ятай, за гріхи батьків доводиться покутувати багатьом поколінням, доки не прийде такий час, коли вони зрозуміють свою провину і, покутуючи за вчинені Богові і людям кривди, не попросять у нього прощення для себе і для своїх нащадків...

– Так мусить бути?

– Так мусить бути, і доки так не буде, до того часу не буде людям і добра на землі!

Вранці Семен довго мовчки вештався по хаті, сновигаючи з кута в кут. Врешті, не в стані вгамувати тривогу, яка розривала душу, розповів про свій сон і про давню подію зі свого життя в час воєнного лихоліття. І ніхто, ні мати, ні дружина, а тим більше малий не здивувалися – сталося те, що мало статися...

– Сон – знамення Боже, – першою озвалася Мотря. – Раз таке прийшлося в житті тобі, сину, – мусиш їхати. Не поїдеш – все життя не буде тобі спокою, а твоя дитина буде мати кривду на тебе. Коля і по смерті твоїй буде на тебе кривдувати, не забуде твоєї вини, за яку він, ні в чому не винний, несе важку покуту.

– Я вже й не дуже пам'ятаю, де те місце.

– Подумаєш, пригадаєш, та й люди підкажуть, не в пустелю їдеш...

– Їдь, Семене, їдь, – озвалась Тетяна, – якось доберешся, подумай, як нашій дитині вік вікувати в темноті непроглядній. Може, Бог зглянеться на наші сльози, прислухається до наших молитов... Тепер літо, хоча дорога далека й нелегка, якось доберешся. Їдуть люди, поїдете й ви!

* * *

...Що ж, раз треба, значить треба, доведеться мандрувати в місця буремної молодості, яка не залишила особливо приємних спогадів, що ними можна було б пишатися перед нащадками. Не було в ній веселості молодечої, скупувато було на втіху... А тепер, як виходить, і вся та хвальба, гучна бравада, вся та уявна воїнська доблесть не те, що в мильну бульку обернулася, а виявилася страшним святотатством, за які довелося й ще доведеться нести відповідальність. Отже, доведеться їхати... Хоч як лячно й неохота, а все ж таки треба... В пам'яті залишилося місто Львів з його незвичною для сибіряка старовиною, а потім був ряд менших міст та містечок. Проте назва села затерлася в пам'яті цілковито...

Виручили цього разу місцеві поселенці-галичани – стали спільно метикувати, пригадувати й вирішили, що село таки мусить бути десь недалеко від Самбора. Про капличку над джерельцем цілющим дехто начебто й чув, але ж в Україні багатенько чудотворних джерел, і капличок над ними було чимало. Спробуй вгадай, котре саме було в війну зруйноване рукою безбожною... Семен навіть не признавався, що то він той “герой”, завдяки якому святу місцину осквернено й зруйновано, та ніхто й не поспішав допитуватися, – життя вже навчило їх не втрачати зручної нагоди промовчати. Треба тобі туди їхати – то й їдь собі на здоров'я, а чого – то вже твоя справа.

Вирішили летіти, мовляв, зручніше, не доведеться мучити дитину довгою їздою поїздом, а насправді ж хотілося якнайшвидше добратися, щоб вже дізнатися: справді віщим був той сон, чи то все гра вимученої життєвими незгодами уяви.

Нашвидкоруч зібралися, жінки, проводжаючи, всплакнули для годиться, і: “В дорогу з Богом і в час добрий!”

* * *

...Сьогодні в Сибірі, а наступного дня – вже в Україні, що й казати, час техніки! І щоб швидше досягнути мети мандрівки, у Львові найняли таксі, швидше, швидше, бо нерви напружені вже до краю!..

Добралися того погідного серпневого дня до села опівдні. Семен вирішив одразу ж підійти в якесь людне місце і там вже розпитати місцевих людей, може, хто й підкаже дорогу до джерела, бо геть чисто вимели роки ті місця з пам'яті.. Та й хто тоді з них, вояків, думав туди повертатися. Гнали їх по-правді стадним методом, як худобу на забій: вперед “за родіну, за Сталіна”, – і радій, якщо шкура ціла і кістки не розсипані, а думати тобі нічого, думає за тебе начальство.

– Дивно якось, ніби в інший світ потрапили, – міркував наш сибіряк, – будень, а люди святково вдягнуті, несуть кошики з яблуками, грушами, букети квітів чудернацько замаяні всім, що земля дає до спожитку людині, і в церкві, видно, правиться. Одна держава, одна влада, а проте за своїми давніми законами живуть.

Порівнявшись незабаром з таким святково причепуреним гуртом людей, Семен зупинився й став розпитувати в них про потрібну йому місцевість. Жінки, бо це вони

якраз ішли зі Служби Божої, з цікавістю розглядали приїжджого незнайомця, який, ніяковіючи, все-таки мусив назвати мету свого приїзду. Ото син у нього – сліпець від роду, а недавно було йому знамення в сні: помити дитя в джерельній воді там, де він воював у молодості. Але ж пройшло немало часу з тієї пори, і він ніяк не второпає, куди точно йому податися, а розпитувати по воєнних канцеляріях не дуже з руки, то, може, вони підкажуть.

– Йой-йой, аж з Сибіру приїхали, а там мою сестру вивезли з дрібними діточками. Оля Гладун, така чорнява, до мене подібна, може десь стрічали? – З надією в очах питала одна із жінок.

– А моїх батьків також туди загнали за куркульство, а які з них куркулі, від ночі до ночі гарували, а в жнива то на полі й ночували, – додала друга.

– Жінки, жінки, – обізвалася одна із гурту, старша поставна тіточка. – Людина з далекої дороги, з дитиною, а ми своїми бідами йому голову морочимо. Сьогодні в нас храмовий празник – Спаса Господнього, – пояснила, звертаючись до Семена. І якщо вже така okazія вийшла, то при святі здалося б вас до стола, на празникове, запросити. Як тебе, хлопчику, звати? Певно, зголоднів у дорозі?

– Ая, ая, навперебій загомонило, защебетало жіноцтво, – не погордіть, погостуйте, раз Бог привів вас у наші краї на самого Спаса!

– Домко, – втрутилася в розмову одна з молодичок, – а ходім до мене, невістка вже, відай, і стіл накрила, пообідаємо, а тоді й проведемо їх у дорогу далі. Бо я собі так гадаю, що то певно мусить бути в Биличах та водичка.

– Напевно, в Биличах, напевно, в Били-чах, – обізвалася чорнява миловидна молодичка. Ще мої мама, царство їм небесне, все на Покрову туди ходили, й нам додому воду приносили. А яка помічна та вода була, каліки здалеку прибували, милися в джерельці, й сила до них поверталася!

– Певне, певне в Биличах, – притакнули інші, – хоч місце там розвалене, запущене, але від того не маліє милість і сила Бога!

– Ходім, чоловіче добрий, погостуйте, бо як кажуть у нас: гість у дім – Бог у дім! А без Бога ані до порога!

– А ти, синку, – озвалася до дитини одна із жінок, – хреститися вмієш?

– Я і “Отче наш”, і “Богородице” знаю, мене баба навчила.

– Добре, добре, дитино, молися, а побачиш, тобі Бог здоров’я дасть!

* * *

“Так, вони тут справді іншим духом дихають, так, начебто ті всі десятиліття, а навіть і століття з воєнними віхолами, набігами, пожежами, голодом, знущаннями не мали над ними влади! Як їх не катували, не плюндрували, як не метали ними снігові буревії, ніщо не в силі змінити їх сутності. Мучені, душені, кручені, а від свого не відступають, так ніби на скалу їх виставлено, і самі вони тою скалою стали. Дай іншому народові таке поневіряння – сліду від нього не залишилося б! А ті – як той жар у вогнищі. Здається, погашено його, розтоптано вщент, а там, дивись, – подув вітерець, і де не візьметься у згарищі вогник, маленька жаринка пломеня. А розгориться те полум’я, – яка сила з нього постане, яка пожежа, – все на своєму шляху змете!” – так міркував Семен, йдучи гостювати до зовсім незнайомих людей, до тих, яких ще декілька років тому вважав найлютішими своїми ворогами, ворогами своєї держави та й усього людства. В себе на батьківщині він хоч не дуже до них приглядався, однаке підсвідомо підозрював деяку невідповідність між тим, що про тих

“бандитських западенців” писали і говорили офіційні органи, і тим, якими виявляли себе в житті ті “небезпечні злочинці”, насправді скромні, незвичайно працьовиті люди, які ніби-то й зовсім без вад. Багато з них вимерло на його таки очах від жахливих злиднів, безпощадного визиску місцевої влади, незрозуміло жорстокої й озлобленої до “изменников родини”... І ось тепер він зі своїм калічим дитям у них в гостях, і не бачить не тільки прояву якоїсь ворожості чи нехоті, а навпаки, кожне їх слово, погляд променіють невідомою щирістю, співчуттям, невимушеною доброзичливістю.

– А у ваших краях святкують Спаса? – допитувались цікаві жіночки.

– Як по правді, то давненько призабули вже ті празники, бо й церкви давно не стало, та й правити нікому... От хіба зі стариків хто нагадає, та й з ваших западенців підкаже – завтра, мовляв, Пасха чи Різдво. А як був ще живий батюшка – западенець, то й Службу Божу відправляв. Весною поховали його, то й не знаю, як вже тепер буде. Звикли люди до нього, та й він до людей прихильним був. Он малий мій так з ним подружив, що й дідом звав.

– Дідусь казав мені, що Боженька добрий, що Він мені поверне здоров'я, – обізвався хлопчик, який до цього часу мовчав. – А я так хочу мати такі очі, як у всіх людей, я Його так прошу: і коли встаю, і коли спати лягаю, все прошу...

Дехто з жінок просльозився на ту дитячу мову, а господиня вирішила провести гостей аж до самої водички.

– День святочний, роботи немає, треба людям підсобити і Божу волю уважити.

– А й справді треба! – погодилися гостювальники, то й ще декілька жіночок вирішили приєднатися до приїжджих, а заодно і собі причаститися цілющою водичкою.

* * *

...У селі, як, звичайно, в літню післяобідню празникову пору – хто грівся під хатою на сонечку, хто походжав по городі чи садочку, прикидаючи, на що Бог дав добре поліття, а на що недорід взявся, а хто знічев'я продавав на воротах витрішки, міркуючи, може, трапиться оказія почути чи побачити якусь цікавинку.

То ж поки наші прибульці допитувалися дорогу до джерела і врешті гостилися празниковим, селом блискавкою розійшлася чутка: привезли з чужини незрячого калічку, бо було родині віщування, що саме тут оздоровиться...

І вже, як гуси, потягнулись один за одним, один за одним, хто святково вбраний, а хто і в домашній буденній одежі. Прямують добрі люди до водички, йдуть до того місця, де сотнями років у погоду і негоду на непримітному клаптику галицької землі творилися величні чуда, не під силу наймогутнішим володарям і сильним світу сього. Дорогою дехто молився впівголоса, дехто шептав молитву про себе, а всіх об'єднувала одна думка: Боже всесильний, сотвори чудо! Свята Діво Маріє, покажи свою ласку, порятуй немічну дитину, зніми пелену незрячості з очей невинних, бо ще безгрішне воно...

А Семен ішов, як старанно заведений механізм. Все, що відбувалося довкруги нього, втратило свою реальність, у голові роїлися обривки якихось давніх спогадів, бриніла чудернацька музика, і при всьому бажанні він не зміг би пояснити, яка зараз пора року, зима чи, може, осінь, ранок, чи вечір настав... І тільки тендітна дитяча ручка в його долоні повертала його втомлену уяву до дійсності. І леденячий серце страх накочувався грізною хвилиною: а чи збудеться-станеться, чи вже довіку нести йому тягар синового каліцтва.

– Прийшли, прийшли, – почувся наче з-за імли чийсь голос.

Виходить, то було тут. Маленького знаку не зберегла пам'ять, зате хлопців з екіпажу бачить, як живих. Тоді він так безоглядно, так бездумно-безпечно вчинив те плюгаве діло, зате як тепер страшно, до божевілья страшно, такий страх, що весь задерев'янів, годі й кроку ступити – на шибеницю, на гільотину радніше пішов би, ніж до того непримітного потічка.

Хтось нечутно підштовхнув його ближче до джерельця.

– Перехрестіться й сина перехрестіть.

Закляклою рукою сотворив знамення Боже.

– А тепер промийте дитині очі, тричі промийте!

Чи то він, Семен, чинить все те, що йому підказують, чи то сон, чи він у кіно? Ще одна мить – і він закричить смертельно пораненим звіром на всю околицю, так, щоб його і там, в Сибіру, почули, бо не може людина так довго терпіти таку смертельну муку, не може так довго відривати смерть від свого горла, як він її відриває. Перший раз зачерпнув пригорщею холодної, аж ледяної водички – облив лице сина, вдруге, скам'янілою від бентеги душевної рукою, втретє, – тиша... І громом небесним, залпом тисяч гармат напружену тишу розірвав пронизливий, переповнений безмірним щастям дитячий крик:

– Тату, татку, я бачу, бачу, я бачу!.. Бачу дерева, бачу траву, а там далі – то, певно, коні, вони пасуться, ой, як гарно, як все гарно на світі, а який ти гарний, татку, а який добрий Боженька!!!

Всю присутню громаду наче буревій завіяв: хто де стояв – опустився на коліна з риданням вдячності за сотворене велике чудо. З глибини сердець полилася молитва подяки до Всевишнього, бо хоча яка стражденна, яка мучена наша доля, але Божа ласка нас не минає і виявляє себе і в розкішних святинях, і в найменш примітних, занедбаних закутинах нашої такої мученої злими силами України.

– Господи, милостивий Боже, прийми молитви від нас, недостойних Твоєї ласки, Пресвята Богородице – славимо Вас! Преси, о Пречиста, за нас Твого Сина, не дай нам пропасти в ярмі!

Довго не розходився зачарований подією люд. І пісень співали подячних, і молебні правила, і водичкою пригощалися від бід всіляких, а малий Коля не міг спокійно встояти й хвилини. Його очам вперше відкрився новий світ, невимовно багатий у своїй різнобарвності, у розмаїтті форм, у досконалому поєднанні барви, форми й звуку. І та чарівність несподівано отриманої можливості пізнання переповнювала вразливу дитячу душу невимовною радістю.

А Семен якийсь час скам'янілим стовпом стояв, згодом заплакав і, очищаючись від гріховної скверни, здавленим голосом повідав громаді про свою давню провину перед Богом.

– А ми відразу й здогадалися, – загомоніли жіночки, – бо раз було таке знамення, то й причина для нього мусила бути. Лихий намовив тебе на гріх, а Господь через дитину змусив спокутувати і тепер помилював!

І ніхто не здивувався, коли вдячний батько вручив громаді значну таки суму на відбудову цієї зруйнованої ним каплички, хоча не було ніякої певності, чи не зруйнує її знову безбожне місцеве керівництво. І так само кожен з гурту розумів, чому Семен вирішив негайно податися в дорогу додому, – адже там теж знемагали від невідомості мати й дружина, то ж годиться чимскорше й їм уділити частину тієї безмірної радісної благодаті, зісланої на їх сім'ю Провидінням Божим.

Сердечним було прощання, і вже само собою розумілося, що через рік батько з сином знову приїдуть сюди. Приїдуть на поклін до місця, над яким витає Божа Благодать, непідвладна лихим людським намірам. Бо можна зруйнувати храм, можна навіть викрасти, загарбати рукою сильного хижого наїзника священні реліквії, чудотворні ікони, перед якими потім, можливо, складатимуть фарисейські мольби ті ж злочинці, прикриваючи свої злочини облудною святобливістю, але ніхто, ніякий всемогутній володар ні з заходу, ні зі сходу не в силі змінити Божого веління, Господньої ласки. Вона несподівано з'являється там, де її ніхто й не сподівається: в гірській ущелині і в невеликій прикарпатській закутині, де немає розкішних палаців, показних споруд, зате є скромні, віддані своїй Церкві та Вітчизні поселяни, які з діда-прадіда щедро поливають той свій клопоть землі своїм потом і кров'ю.

І не обов'язково пориватися для складання шани Богові в далекі і коштовні заморські подорожі, де тисячам прочан частенько підміняють поклоніння Всевишньому вміло придуманим театральним дійством, де краса видовища не завжди співзвучна зі справжньою духовністю, зі щирістю молитви, такою чистою, глибинною, як джерельна вода з Билич.

Ось так, як невинно струмує чудодійний потічок у Биличах, так безнастанно чуває над нами усіма і Божа рука, уділяючи нам стільки ласк, скільки ми заслужили. Отож припадімо до Неї з вірою і любов'ю, як до найвірнішого джерела наснаги на нашій нелегкій, кам'янистій життєвій дорозі, яке веде нас до Бога.